

Natura 2000-handleplan 2022–2027

Dueodde

Natura 2000-område nr. N188

Habitatområde H164

Titel: Natura 2000-handleplan for Dueodde
Udgiver: Bornholms Regionskommune
År: 2024
Forsidefoto: Klitnaturen ved Dueodde. Foto: Miljøstyrelsen.
Baggrundskort: © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur

Må citeres med kildeangivelse.

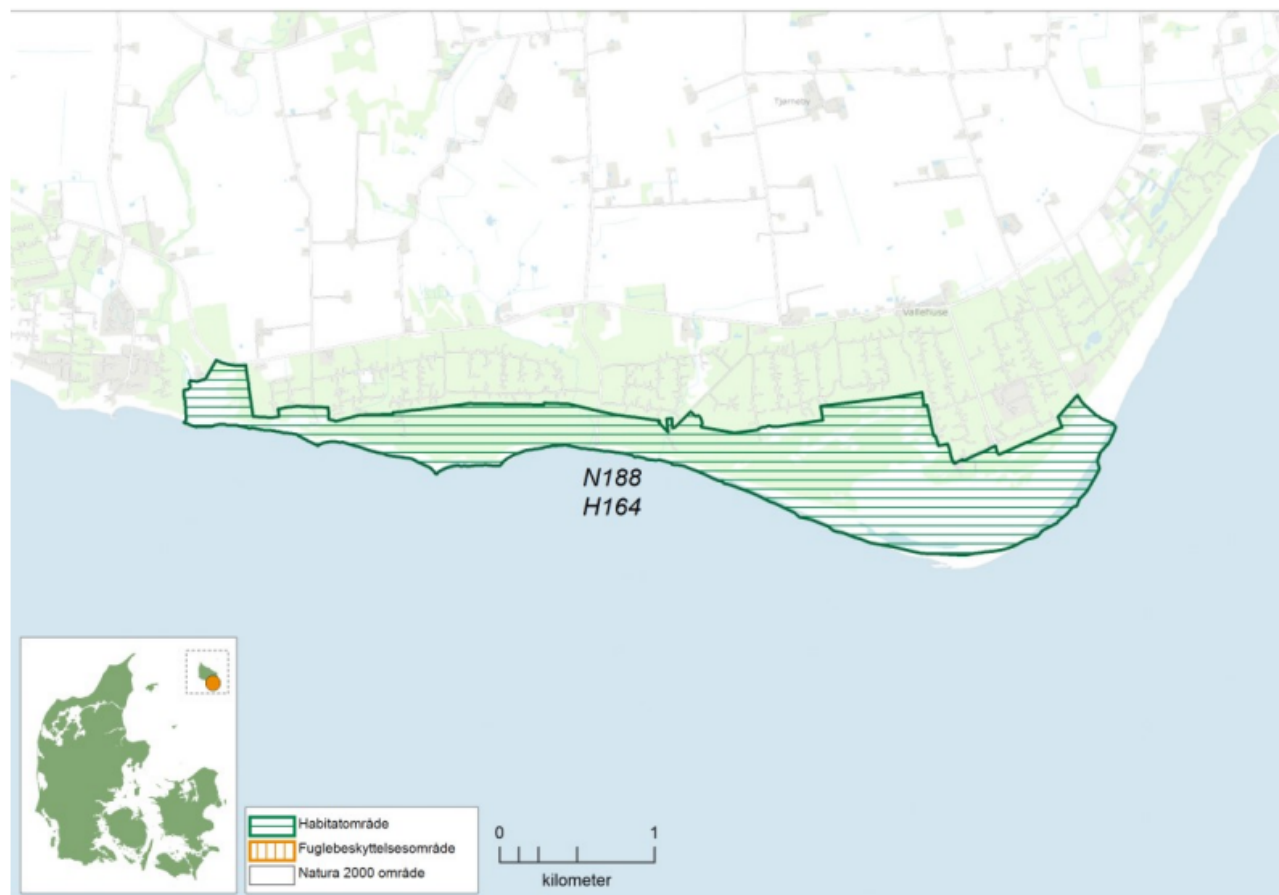

Indhold

1. Resumé	4
2. Baggrund	6
2.1 Den lovgivningsmæssige ramme	6
2.2 Miljøvurdering af handleplanerne	7
3. Gennemførelse af Natura 2000-handleplan for sidste planperiode.....	8
3.1 Redegørelse for gennemførelse af sidste Natura 2000-handleplan	8
3.2 Foreløbig vurdering af gennemførelse af sidste Natura 2000-handleplan	8
4. Behov for indsatser	10
5. Indsatser fordelt på aktører.....	12
6. Prioritering af den forventede indsats	13
7. Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse.....	14
Bilag 1: Kortbilag	15
Bilag 2: Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan og basisanalyse 2022-2027	16

1. Resumé

Handleplanen for N188 Dueodde beskriver den indsats, der skal igangsættes i Natura 2000-området inden udgangen af 2027. Natura 2000-området består af habitatområde H164 Dueodde. Området fremgår af nedenstående Figur 1.

Figur 1 Kortet viser afgrænsning af Natura 2000-område N188. Natura 2000-området består af habitatområde H164.

Natura 2000-område N188 Dueodde dækker det sydøstligste hjørne af Bornholm og er kendetegnet ved store mængder fint flyvesand og med en for Østdanmark usædvanligt veludviklet klitnatur. Natura 2000-området er således særligt udpeget for en række af habitatdirektivets klitnaturtyper som hvid klit, klithede, skovklit og klitlavning. Nogle af klitlavningerne indeholder arealer med den sjældne naturtype tørvelavning, hvor der gror meget nøjsomme plantearter. Der findes ganske lidt areal med tørvelavning i Danmark, og en betydelig del af det samlede kortlagte areal med denne naturtype findes på Dueodde i dette Natura 2000-område. Således indeholder området mere end 5 % af det samlede areal med tørvelavning inden for den kontinentale biogeografiske region.

Miljøstyrelsen har udarbejdet en Natura 2000-plan for området, som beskriver mål og indsatser for området i planperioden 2022-2027. Det overordnede mål for området er beskrevet i afsnit 3.1 i Natura 2000-planen og de konkrete mål i afsnit 3.2. Generelt gælder for dette område, at den samlede forekomst af naturtyper i Natura 2000-området, uanset om de er kortlagt, skal være stabil eller i fremgang, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.

Målsætningerne konkretiseres i Natura 2000-planens afsnit 4.1 og 4.2 i form af nogle generelle og områdespecifikke retningslinjer for indsatsprogrammet.

Hovedformålet med indsatserne i perioden 2022-27 er:

1. Fokus på mere naturlige processer og naturens robusthed
2. Sikre og forbedre tilstanden af den eksisterende natur og levesteder
3. Bekæmpe invasive arter

Indsatsen i denne planperiode er især rettet mod at sikre og forbedre naturtilstanden for områdets naturtyper. Det er primært indsats mod tilgroning med vedplanter og invasive arter, der vil blive fokuseret på.

Indsatsen udføres både på offentlige og private arealer i området. Projekter på private lodsejeres arealer gennemføres i videst muligt omfang gennem frivillige aftaler. Der findes blandt andet en række understøttende tilskudsordninger, som kan søges gennem Landbrugsstyrelsen og Miljøstyrelsen, samt midler til Life-projekter som medfinansieres af EU.

2. Baggrund

Miljøstyrelsen har udarbejdet Natura 2000-planer for 257 Natura 2000-områder, som indgår i den danske del af det europæiske Natura 2000-netværk. Planerne beskriver målene for det enkelte Natura 2000-område og fastlægger de indsatser, der skal ske inden for planperioden 2022–27. Natura 2000-planerne kan ses på [Miljøstyrelsens hjemmeside](#).

Ud fra Natura 2000-planerne er der udarbejdet Natura 2000-handleplaner for de enkelte Natura 2000-områder. Handleplanerne skal medvirke til at gennemføre Natura 2000-planerne for de enkelte områder. Denne handleplan er udarbejdet af Bornholms Regionskommune på grundlag af Natura 2000-plan for N188 Dueodde. Et resumé af Natura 2000-planen for området ses i Bilag 2.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kommunens kystnære områder. Kommunerne er ansvarlige for, at handleplanerne gennemføres inden udgangen af 2027. Miljøstyrelsen er ansvarlig for at udarbejde en skovhandleplan for de skovbevoksede, fredskovspligtige Natura 2000-arealer, men der er ikke skovhabitatnatur i fredskovspligtige arealer for dette Natura 2000-område.

Offentlige lodsejere, som ejer arealer i Natura 2000-området, kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i egne planer for forvaltningsindsatser (eks. drifts- og plejeplaner). Der udarbejdes ikke handleplan for de offentlige lodsejeres arealer, hvor de selv udarbejder planer for forvaltningsindsatser, hvorfor data fra deres arealer ikke indgår i selve handleplanen men kun fremgår af bilag 1. Bornholms Regionskommune ejer en mindre andel af Natura 2000-området, men har ikke ønsket at udarbejde en egen plan for forvaltningsindsatser. Der er således ingen offentlige lodsejere med egne planer i dette Natura 2000-område.

2.1 Den lovgivningsmæssige ramme

Den lovgivningsmæssige baggrund for handleplanerne findes i:

- miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 692 af 26. maj 2023)
- naturbeskyttelsesloven (lovbekendtgørelsen nr. 1392 af 4. oktober 2022)
- bekendtgørelse om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner (bekendtgørelse nr. 944 af 27. juni 2016)

Det er kommunalbestyrelsen, der er ansvarlig for at gennemføre Natura 2000-planen på de privatejede arealer. Offentlige lodsejere er ansvarlige for at gennemføre Natura 2000-planen på deres egne arealer.

Handleplanen skal ifølge lovgivningen indeholde nedenstående:

- En prioritering af myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden på baggrund af en opgørelse af behovet for konkrete forvaltningstiltag.
- De forventede initiativer, som myndigheden vil tage for at gennemføre Natura 2000-handleplanen, herunder en plan for interessentinddragelse.
- En oversigt over fordelingen af indsatsen mellem kommunale myndigheder, Miljøstyrelsen og offentlige lodsejere.
- En redegørelse for gennemførelsen af handleplanen for den forudgående 6 års periode, der gør det muligt at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-handleplanen er gennemført for den forudgående periode.

Handleplanen skal ikke omfatte offentligt ejede arealer, hvis der for disse arealer er udarbejdet/udarbejdes en plan for forvaltningsindsatsen, der er i overensstemmelse med de fastsatte mål for naturtilstanden i Natura 2000-planen. Der indsættes et resumé af de offentlige planer i handleplanens bilag.

Handleplanen skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelsen af handleplanen.

Handleplanen skal i samspil med vandplanlægningen realisere Natura 2000-planen for så vidt angår vandbehov for de naturtyper, som er direkte afhængige af et vandøkosystem. Natura 2000-planens mål om forbedret vandkvalitet i større søer, vandløb, fjorde og kystvande realiseres gennem indsatsen i vandplanlægningen og skal ikke indgå Natura 2000-handleplanerne.

2.2 Miljøvurdering af handleplanerne

Natura 2000-handleplanerne er en type af planer, som kan være omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til Bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) (lovbekendtgørelse nr. 4 af 3. januar 2023) – herefter refereret til som miljøvurderingsloven.

Ved vurderingen af om en handleplan er omfattet af Miljøvurderingsloven ses på kriterierne i lovens § 8. Erfaringsmæssigt er der en del handleplaner, som ikke vil være omfattet af miljøvurderingsloven. Det afhænger dog i alle tilfælde af det konkrete indhold af handleplanen, og der skal derfor altid foretages en særskilt vurdering for hver plan.

Natura 2000-handleplanerne er en type af planer, som kan være omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til Bekendtgørelse af lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) (lovbekendtgørelse nr. 4 af 3. januar 2023) – herefter refereret til som miljøvurderingsloven.

Ved vurderingen af om en handleplan er omfattet af Miljøvurderingsloven ses på kriterierne i lovens § 8. Erfaringsmæssigt er der en del handleplaner, som ikke vil være omfattet af miljøvurderingsloven. Det afhænger dog i alle tilfælde af det konkrete indhold af handleplanen, og der skal derfor altid foretages en særskilt vurdering for hver plan.

Denne handleplan er blevet vurderet i forhold til, om den er omfattet af miljøvurderingsloven. Det er vurderet, at den ikke er omfattet af miljøvurderingsloven, og at der dermed ikke skal foretages screening eller miljøvurdering af handleplanen.

Der er vurderet på, om handleplanen sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser, eller om den vurderes at kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt jfr. miljøvurderingslovens §8.

Det er myndighedens vurdering, at handleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser.

Det er myndighedens vurdering, at handleplanen er undtaget fra habitatdirektivets artikel 6, stk. 3 og dermed fra vurdering efter miljøvurderingsloven, fordi planerne er "direkte forbundet med eller nødvendige for lokalitetens forvaltning" jfr. artikel 6, stk. 3, 1. pkt. Handleplanen anses som direkte forbundet med og nødvendig for Natura 2000-områdets forvaltning.

For samtlige Natura 2000-planer er der foretaget en strategisk miljøvurdering (SMV). Natura 2000-planerne og de tilhørende miljøvurderinger kan findes på Miljøstyrelsens hjemmeside under Natura 2000, tredje generation planer (2022-2027).

3. Gennemførelse af Natura 2000-handleplan for sidste planperiode

3.1 Redegørelse for gennemførelse af sidste Natura 2000-handleplan

Handleplanerne for anden planperiode har været gældende siden udgangen af 2017. Kommunen har i den mellemliggende periode arbejdet for at gennemføre den indsats, der blev beskrevet i Natura 2000-planen for planperioden 2016-2021.

Det er muligt at få et samlet overblik over tilskudskompenserede indsatser i Natura 2000-områderne i "Sammenfatning af Natura 2000-planerne 2022-2027" på Miljøstyrelsens hjemmeside¹.

Nedenstående tabeller viser en oversigt over de realiserede, påbegyndte og planlagte projekter inden for Natura 2000-området.

Bornholms Regionskommune har i anden planperiode 2016-2021 gennemført de indsatser, som fremgår af Tabel 1 herunder.

Tabel 1: Følgende indsatser er finansieret via kommunernes egne midler eller DUT-midler.

	Indsats	Kommunalt ejet	Privatejet
Bornholms Regionskommune	Rydning af uønsket opvækst*	-	Ca. 20 ha

*Buskrydning af store sammenhængende arealer med lysåbne naturtyper, herunder de invasive arter rynket rose og bjergfyr, hvor de måtte indgå.

Indsatser kan være gennemført af private lodsejere med tilskud fra landdistriktsmidler eller anden tilskudsfinansiering. Bornholms Regionskommune har gennemgået GIS-data om tilsagn givet i henhold til Landbrugsstyrelsens tilskudsordninger til bl.a. rydning, forberedelse til afgræsning, græsning/slæt samt hydrologi- og lavbundsprojekter. Bornholms Regionskommune har på baggrund heraf ikke kendskab til, at der er udført tilskudsfinansierede indsatser i området, se Tabel 2 herunder.

Tabel 2: Følgende indsatser er finansieret gennem landdistriktsmidler eller anden finansiering og gælder arealer, der ikke er skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.

	Indsats	Kommunalt ejet	Privatejet
Landbrugsstyrelsens tilskudsordninger	Pleje af græs- og naturarealer	-	8,2* ha

* Opgjort som totalt areal med tilsagn i Natura 2000-området inden for perioden 2016-21 og kan både omfatte arealer med og uden kortlagt habitatnatur.

Der er ikke iværksat Life-projekter inden for Natura 2000-området.

Ud over de ovennævnte indsatser har Bornholms Regionskommune søgt at gennemføre Natura 2000-handleplanen gennem dialog med og vejledning af private lodsejere i området om rydning og tynding af skov med henblik på at vedligeholde og udvide lysåbne naturtyper i området.

3.2 Foreløbig vurdering af gennemførelse af sidste Natura 2000-handleplan

Handleplanen skal ifølge bekendtgørelsen indeholde en redegørelse for gennemførelsen af handleplanen for den forudgående 6 og 12 års periode, der gør det muligt at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-planen for den forudgående periode er realiseret. Vurderingen, af hvorvidt handleplanerne er gennemført i den forudgående periode, er baseret på, om de planlagte indsatser fra sidste handleplan er opfyldt, eller der er udført tilsvarende tiltag.

Bornholms Regionskommune vurderer, at kommunen har gennemført de planlagte indsatser i forrige periode i det omfang, det har været muligt. Kommunen har ikke foretaget bekæmpelse af den invasive mosart stjernebredribbe, da kommunen ikke har vurderet det praktisk muligt at foretage bekæmpelse af arten.

¹ [Notat \(mst.dk\)](https://mst.dk)

Effekten af indsatserne bliver løbende vurderet i det Nationale Overvågningsprogram for Vandmiljø og Natur (NOVANA), som overvåger vandmiljøets og naturens tilstand inden for de områder, der prioriteres i forhold til de politisk fastsatte økonomiske rammer.

4. Behov for indsatser

Natura 2000-planen for N188 Dueodde beskriver de konkrete mål for indsatsen.

Det overordnede mål for området er beskrevet i afsnit 3.1 i Natura 2000-planen og de konkrete mål i afsnit 3.2. Generelt gælder for dette område, at den samlede forekomst af naturtyper i Natura 2000-området, uanset om de er kortlagt, skal være stabil eller i fremgang, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.

Målsætningerne konkretiseres i Natura 2000-planens afsnit 4.1 og 4.2 i form af nogle generelle og områdespecifikke retningslinjer for indsatsprogrammet.

Hovedformålet med indsatserne i perioden 2022-27 er:

1. Fokus på mere naturlige processer og naturens robusthed
2. Sikre og forbedre tilstanden af den eksisterende natur og levesteder
3. Bekæmpe invasive arter

Det områdespecifikke indsatsprogram i Natura 2000-planen for N188 Dueodde er:

1. Der gennemføres en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på forbedring af naturtilstanden.
2. Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på 4 ha med fokus på arealer med en kortlagt forekomst af invasive arter på over 10% dækning.
3. Urørt skov (permanent ophør af drift m.v.) kan være en mulighed af hensyn til naturtyper. Ved udlæg til urørt skov skal der tages hensyn til levesteder for særligt følsomme arter.

Indsats til bedring af vandkvaliteten gennemføres som led i vandplanlægningen og havstrategidirektivet, ligesom reduktion af kvælstofdeposition sker gennem husdyrgodkendelsesloven og generelle tiltag til at mindske luftforureningen, og dette er således ikke en del af Natura 2000-planens indsatsprogram.

Indsatsprogrammet i Natura 2000-planerne er afstemt, så den økonomiske ramme og den krævede indsats i planerne passer sammen. Til gennemførelse af planerne stiller staten en række virkemidler til rådighed, ligesom det forudsættes, at kommunerne bidrager økonomisk via de midler, som kommunerne er blevet økonomisk kompenseret for af staten (DUT-midlerne).

På baggrund af Natura 2000-planen har kommunen vurderet, at der er behov for nedenstående konkrete forvaltningstiltag. Handleplanmyndigheden skal forsøge at indgå frivillige aftaler med lodsejere om drift. Hvor dette ikke er muligt, skal myndigheden påbyde en bestemt drift, hvis det er nødvendigt for opnåelse af målene i Natura 2000-planen eller for at forhindre forringelse og forstyrrelse.

Offentlige lodsejere skal selv organisere gennemførelse af indsatser på egne arealer.

Tabel 3: Behov for indsatser for naturtyperne

Forventede indsatser		Skøn over behov:		
		Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Lysåbne naturtyper	Rydning af uønsket opvækst	Ca. 20 ha	Op til ca. 48 ha*	Op til ca. 68 ha*
	Bekæmpelse af invasive arter	Ca. 0,6 ha	Min. ca. 3,2 ha**	Min. 3,8 ha**
Skovnaturtyper uden fredskovspligt***	Skovnaturtypebevarende drift og pleje	-	-	Op til ca. 0,7 ha
	Urørt skov****	0 ha	-	Op til ca. 0,7 ha
	Bekæmpelse af invasive arter	-	-	Op til ca. 0,7 ha**

Skovnaturtyper med fredskovspligt	-
--	---

* Der er i alt kortlagt ca. 68 ha med naturtyperne grå/grøn klit, klithede, klitlavning og tørvelavning, som skønnes at kunne have et behov for lejlighedsvis eller løbende rydning af opvækst. I den seneste basisanalyse er arealet med lysåbne naturtyper med et strukturindeks på over 2 (hvilket indikerer muligt behov for rydning) på 46,7 ha.

** Opgjort som arealer med en arealandel med invasive arter over 10 % (hvilket er de arealer, som ligger til grund for beregning af indsatsen mod invasive arter i Natura 2000-planen).

*** Indsatser planlagt for skovnaturtyper vises udelukkende som et samlet behov for indsatser med undtagelse af urørt skov, hvor igangværende indsatser også vises. Skovnaturtypebevarende drift og pleje dækker over flere indsatser. Da der kan være overlap mellem indsatstyper, og da der efter afslutning af én type indsats kan være behov for at gentage indsatstypen, er behovet for indsatser vurderet samlet.

**** Igangværende indsats for urørt skov omfatter al tinglyst urørt skov til og med 2021. Tinglyst urørt skov anses i denne sammenhæng som en varig igangværende indsats.

I det konkrete indsatsprogram omhandler en af retningslinjerne, at der skal foretages en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på forbedring af naturtilstanden. I Natura 2000-området er de fleste hedearealer kortlagt i en mosaik sammen med andre lysåbne klitnaturtyper som grå/grøn klit, klithede, klitlavning og tørvelavning. Det er Bornholms Regionskommunes vurdering, at den relevante pleje af disse arealer er rydning af uønsket opvækst. Den grundlæggende indsats for hedearealer, som skal gennemføres, er derfor en del af den samlede indsats for rydning af uønsket opvækst på lysåbne naturtyper i området.

En anden af retningslinjerne i det konkrete indsatsprogram omhandler iværksættelse af bekæmpelse af invasive arter på 4 ha med fokus på arealer med en kortlagt forekomst af invasive arter på over 10% dækning. I henhold til den seneste basisanalyse for området er de registrerede invasive arter i området følgende: rynket rose, bjergfyr og mosset stjernebredribbe. Bornholms Regionkommune bemærker, at bekæmpelse af mosset stjernebredribbe vurderes at være meget vanskelig hvis overhovedet mulig.

For indsatser vedrørende det kortlagte vandløb i området (habitatnaturtypen vandløb med vandplanter (3260)) henvises til indsatser i vandområdeplanen for Bornholm.

5. Indsatser fordelt på aktører

Grundlæggende er ansvaret fordelt, så kommunerne er ansvarlig myndighed på alle arealer i kommunen undtagen de skovbevoksede fredskovspligtige arealer.

Miljøstyrelsen er ansvarlig myndighed for de skovbevoksede fredskovspligtige arealer. Det gælder dog, at kommunerne er ansvarlige for de arealer i fredskov, der er beskyttet efter §3 i naturbeskyttelsesloven.

Myndighederne er ansvarlige, jfr. ovenstående fordeling, for gennemførelse af handleplanen undtagen for offentlige arealer, hvor lodsejer selv er ansvarlige for at gennemføre handleplanen. De fleste indsatser er geografisk bestemt, hvorved den nævnte myndigheds- og arealdeling er gældende. Det er muligt at finde relevante Natura 2000-geodata i [MiljøGIS](#)². Endvidere kan overvågningsdata fra NOVANA-programmet tilgås via [Danmarks Miljøportal](#)³ og i Natura 2000-basisanalyserne.

Det områdespecifikke indsatsprogram for Natura 2000-område N188 Dueodde retter sig mod arealer med henholdsvis hede, invasive arter og skov, og ansvaret for indsatserne er derfor geografisk bestemt ud fra naturtypernes placering og ejerforhold.

I tabellen neden for ses fordelingen af Natura 2000-områdets arealer fordelt ud på aktører.

Tabel 4: Fordeling af naturtypearealer på aktører

	Naturtype	Handleplanmyndighed	
		Bornholms Regionskommune	Miljøstyrelsen
Lysåbne naturtyper	Grå/grøn klit (2130)	33,1 ha	-
	Forklit (2110)	1,7 ha	-
	Klithede (2140)	29,3 ha	-
	Tørvelavning (7150)	3,5 ha	-
	Klitlavning (2190)	2,4 ha	-
	Hvid klit (2120)	19,1 ha	-
Vandløb	Vandløb med vandplanter (3260)	204 meter (0,1 ha)	-
Søer over 5 ha	-	-	-
Søer under 5 ha	-	-	-
Skovnaturtyper uden fredskovspligt	Skovklit (2180)	0,7 ha	-
Skovnaturtyper med fredskovspligt	-	-	-

² <https://miljoegis.mim.dk/spatialmap?profile=natura2000planer3-2022>

³ <https://www.miljoportal.dk/>

6. Prioritering af den forventede indsats

Natura 2000-planerne 2022-2027 har især fokus på en naturforvaltning, hvor man gør brug af naturens egne dynamikker. Samtidig fastholdes en række indsatser, der er kendt fra de gældende planer.

Hovedformålene med indsatserne i tredje planperiode (2022-2027) er:

- 1. Fokus på mere naturlige processer og naturens robusthed**
 - 1.1. der er øget fokus på en mere naturnær forvaltning med fokus på at sikre sammenhæng i naturen og mere naturlige dynamikker i Natura 2000-områderne
 - 1.2. der arbejdes for at udvide arealet med urørt skov
 - 1.3. der er fokus på tiltag mod klimaforandringer og dermed områdernes robusthed over for pludselige hændelser
- 2. Sikre og forbedre tilstanden af den eksisterende natur og levesteder hvilket bl.a. er i overensstemmelse med 'brandmandens lov' og EU's biodiversitetsstrategi 2030**
 - 2.1. fortsætte arbejdet med at sikre naturtilstanden f.eks. ved naturpleje på plejekrævende arealer
 - 2.2. fortsætte arbejdet med at afsøge behovet for og udlægge forstyrrelsesfrie zoner bl.a. til gavn for trækfugle, marine naturtyper og havpattedyr
 - 2.3. fokus på indsatser, der gavner truede arter og fugle
 - 2.4. fortsætte arbejdet med at afsøge behovet for at regulere fiskeri i beskyttede områder
- 3. Bekæmpe invasive arter**
 - 3.1. fortsætte arbejdet med at bekæmpe invasive arter

Prioriteringen af den forventede forvaltningsindsats i planperioden er sket på baggrund af opgørelsen af behovet for konkrete indsatser (se kapitel 4). Den nedenstående prioritering afspejler således den forventede tidsfølge af indsatsen i forbindelse med de konkrete forvaltningstiltag.

Bornholms Regionskommune vil prioritere at fortsætte med igangværende indsatser i form af rydning af uønsket opvækst for at sikre og forbedre naturtilstanden for naturtyper i området. Den grundlæggende indsats for hedearealer, som ifølge indsatsprogrammet skal gennemføres, er en del af denne indsats. Bornholms Regionskommune vil samtidig eller herefter prioritere bekæmpelse af invasive arter på arealer med behov herfor.

Bornholms Regionskommune vil herudover prioritere at kontakte private ejere af arealer med lysåbne naturtyper i området med henblik på en dialog om en for naturtyperne hensigtsmæssig drift og pleje.

7. Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse

Det er Bornholms Regionskommunes hensigt at planlægge og udføre projekterne som vist i nedenstående Tabel 5, og i den forbindelse tager myndigheden en række initiativer for at inddrage lodsejere og andre interessenter i projekterne.

Tabel 5 viser myndighedens plan for interessentinddragelse. Der kan ske ændringer, hvis det ønskes af lodsejerne, eller hvis andre forhold taler for det.

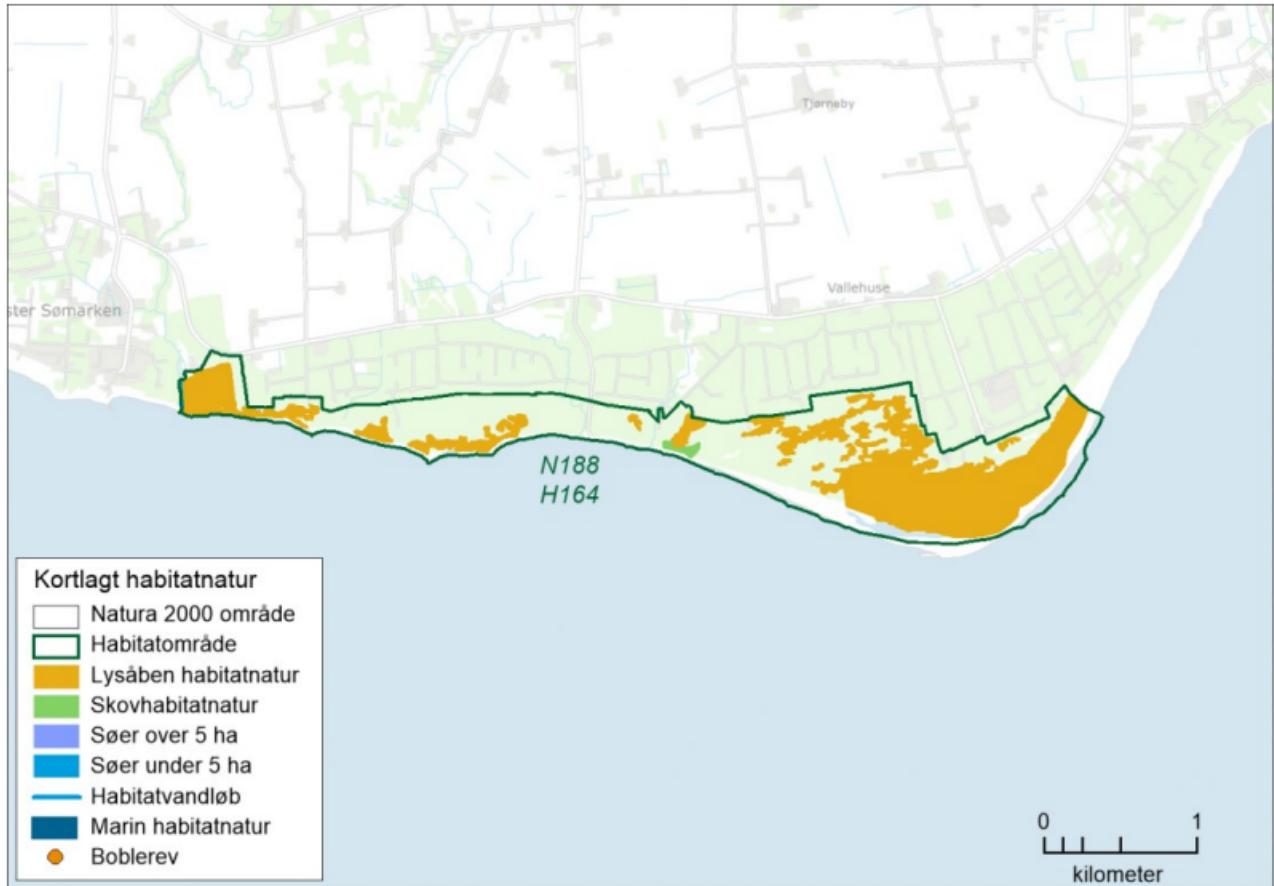
Tabel 5. Forventet plan for interessentinddragelse

Projekt navn	Initiativ	Tidsplan	Myndighed
Møder med Grønt Dialogforum	Bornholms Regionskommune afholder møder med Grønt Dialogforum og vil, når det er relevant eller efterspørges, sætte emnet på dagsordenen med henblik på at orientere om og drøfte indsatser.	Hele planperioden	Bornholms Regionskommune
Kontakt til private ejere af lysåbne habitatnaturtyper	Kontakt til private lodsejere med orientering om naturværdier, dialog om hensigtsmæssig drift og pleje samt eventuel udvidelse af naturtypen samt orientering om eventuelle muligheder for tilskud til indsatsen.	I løbet af planperioden	Bornholms Regionskommune
Kontakt til private ejere af skovnaturtyper uden fredskovspligt	Kontakt til private lodsejere med henblik på at informere om muligheden for en skovnaturtypebevarende drift, tiltag for arter og muligheden for at udlægge til urørt skov.	I løbet af planperioden	Bornholms Regionskommune

Det forventes, at Natura 2000-handleplanerne kan gennemføres ad frivillighedens vej, og derfor er det i mange tilfælde ikke på nuværende tidspunkt muligt at beskrive, hvornår projekterne fysisk bliver udført. Kommunen vil i hvert enkelt tilfælde sørge for, at relevante interessenter bliver inddraget.

Bilag 1: Kortbilag

Herunder er indsat relevant kortbilag med afgrænsning af Natura 2000-området og kortlagte naturtyper. Kortet er hentet fra Natura 2000-basisanalyse 2022-2027, revideret udgave for Dueodde (rapporten kan ses på [Miljøstyrelsens hjemmeside](#)).

Oversigtskort over Natura 2000-området. På kortet vises områdets kortlagte habitatnaturtyper.

Bilag 2: Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan og basisanalyse 2022-2027

Fra Natura 2000-plan 2022-2027 for Natura 2000-område N188 Dueodde (rapporten kan ses på [Miljøstyrelsens hjemmeside](#)).

Natura 2000-område nr. 188, Dueodde, består udelukkende af habitatområde H164. Området er på 264 ha og er privatejet med undtagelse af 8,5 ha offentligt ejede arealer.

Området dækker det sydøstligste hjørne af Bornholm og er kendetegnet ved store mængder fint flyvesand og med en for Østdanmark usædvanligt veludviklet klitnatur. Natura 2000-området er således særligt udpeget for en række af habitatdirektivets klitnaturtyper som hvid klit (2120), klithede (2140), skovklit (2180) og klitlavning (2190). Nogle af klitlavningerne indeholder arealer med den sjældne naturtype tørvelavning (7150), hvor der gror meget nøjsomme plantearter. Der findes ganske lidt areal med tørvelavning (7150) i Danmark, og en betydelig del af det samlede kortlagte areal med denne naturtype findes på Dueodde i dette Natura 2000-område. Således indeholder området mere end 5 % af det samlede areal med tørvelavning (7150) inden for den kontinentale biogeografiske region.

Store dele af området omkring Dueodde blev tidligere tilplantet for at hindre sandflugt. For at bevare de resterende lysåbne arealer blev ikke-tilplantede arealer fredet i 1937. Senere kom yderligere fredninger til for at bevare naturhistoriske værdier, og hele Natura 2000-området er således i dag omfattet af fredninger.

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 164		
Naturtyper:	Forklit (2110)	Hvid klit (2120)
	Grå/grøn klit* (2130)	Klithede* (2140)
	Skovklit (2180)	Klitlavning (2190)
	Vandløb (3260)	Tørvelavning (7150)
	Elle- og askeskov* (91E0)	

Naturtyper og arter, der udgør det gældende udpegningsgrundlag for Natura 2000-området. Tal i parentes henviser til de talkoder, som benyttes for naturtyper og arter fra habitatdirektivets bilag 1 og 2. * angiver, at der er tale om en prioriteret naturtype. Udpegningsgrundlag for habitatområder er blevet revideret som beskrevet i basisanalysen.

Overordnede målsætninger for Natura 2000-området:

- At områdets naturtyper med stærk ugunstig bevaringsstatus sikres, og søges udvidet hvor det er muligt. Tilsvarende sikres naturtyper, der optræder med biogeografiske store forekomster i området, eller naturtyper der særligt forekommer i Danmark. Det drejer sig i dette område samlet set om tørvelavning forklit (2110), hvid klit (2120), grå/grøn klit (2130), klithede (2140), skovklit (2180), klitlavning (2190), tørvelavning (7150) samt elle- og askeskov (91E0).
- At områdets økologiske integritet sikres i form af en for naturtyperne hensigtsmæssig hydrologi og drift/pleje, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.

Indsatsprogram:

Generelle retningslinjer:

1. Myndighederne tager i deres administration af lovgivningen og deres forvaltning udgangspunkt i målsætningen for det enkelte Natura 2000-område og sikrer dermed en grundlæggende beskyttelse af udpegningsgrundlaget.
2. Der arbejdes for at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje.
3. For skovnaturtyper, hvor det vurderes nødvendigt af hensyn til bevarelse af skovnaturtyper på udpegningsgrundlaget, sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje.
4. Der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur ved at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper.
5. Igangværende projekter og indsatser, der relaterer til gennemførelse af tidligere Natura 2000-planer, afsluttes.

6. Indsatser gennemført i første og anden planperiode vedligeholdes, f.eks. ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats.
7. Der fokuseres på en løbende opdatering af oversigt over naturtyper, arter og fugle som findes i væsentlig forekomst i Danmark.

Områdespecifikke retningslinjer:

1. Der gennemføres en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på forbedring af naturtilstanden.
2. Der iværksættes en bekæmpelse af invasive arter på 4 ha med fokus på arealer med en kortlagt forekomst af invasive arter på over 10% dækning.
3. Urørt skov (permanent ophør af drift m.v.) kan være en mulighed af hensyn til naturtyper. Ved udlæg til urørt skov skal der tages hensyn til levesteder for særligt følsomme arter.

Fra Basisanalyse 2022-2027 for Natura 2000-område nr. 188 Dueodde, revideret udgave (rapporten kan ses på [Miljøstyrelsens hjemmeside](#)) (afsnit 2.3):

Natura 2000-område nr. 188, Dueodde, omfatter habitatområde H164, der er særligt udpeget for at beskytte klitnaturtyper og den sjældne habitatnaturtype 7150. En ikke ubetydelig del af det samlede kortlagte areal i Danmark med tørvelavning findes på Dueodde.

Der har siden kortlægningen i 2010-2012 foregået en rydning af en del af fyrrebeplantningen i Natura 2000-området, der har bevirket, at arealet med naturtyperne grå/grøn klit og klithede er udvidet med henholdsvis 23% og 40%. De nye arealer med disse forekomster er dog i moderat til ringe tilstand. Der er generelt problemer med tilgroning med vedplanter og forekomst af invasive arter på de lysåbne, terrestriske naturtyper.

Der findes to skovnaturtyper i Natura 2000-området, skovklit og elle- og askeskov. Opfattelsen af skovklit i dette område har ændret sig siden den første skovkortlægning, idet tidligere skovklitkortlagte arealer er domineret af skovfyr, hvor der stadig er tale om de oprindeligt plantede individer. Elle- og askeskov langs mindre vandløb, der går gennem området og ud til kysten, er ikke medtaget ved seneste kortlægning.

Indsatsen i området har primært koncentreret sig om at fjerne fyrrebeplantning og bekæmpe invasive arter.